

Praznovszky Mihály

Mikszáth erdélyi képviselő lesz

Mikszáth Kálmán 1887-től 1910-ig volt országgyűlési képviselő. 1887-ben Illyefalván választották meg, 1892-ben Fogarason, 1896-ban, 1901-ben és 1905-ben ugyanitt, utoljára 1910 májusában indult volna a választásokon, de ezúttal már a máramarosi kerületben. Most részletesen csak első megválasztásának történetével foglalkozunk, kitérve a korábbi – későbbi fejleményekre is, az erdélyi kapcsolatoknak a teljes feldolgozásán jelenleg is dolgozunk.

Csaknem negyedszázadnyi idő ez, s három kerület. Kérdések sora fogalmazódik meg azonnal: miért lett képviselő, s ha már az, akkor miért nem Nógrád küldte fel fiát, akire ország-világ előtt büszke lehet. De nem úgy történik: valami elromlott Nógrád és Mikszáth között, még ifjúkorában és soha nem is jött rendbe.

S miért lett képviselő? Mikszáth 1881 szeptemberétől írja az országgyűlési karcolatokat, amelyek példátlan népszerűséget hoznak neki. Egyre lejjebb merészkedik a karzatról, az újságírók helyéről, hogy minél közeleb-

ről lássa szatíráinak hőseit. S aztán egyszer csak ő is ott marad a padokban, noha tudja, kormánypártiként nagyon nehéz ám a kormányt bírálni. Nem szólva arról, hogy igen egyértelmű véleménye volt a képviselőségről és mindazokról, akik ezt a titulust óhajtják. Ezt írja egyhelyütt: "Magyarország kabátos lakosai a következőképpen oszlanak meg: olyanok, akik képviselők, akik már voltak képviselők, és olyanok, akik akarnának képviselők lenni."

Mikszáth Erdéllyel kapcsolatos írásai részben függetlenül a képviselőségtől, részben azzal összefüggésben születtek. 1885-ben több erdélyi vonatkozású írása is megjelenik a lapokban. Ezek egy része visszhangtalanul zúgott el Erdély bércei között, másokra viszont válaszolt az echo, s lett belőle negyedszázados kapcsolat.

A vármonda sorozat darabjai közül ekkor jelent meg a Magyar Ifjúság című lapban a *Csicsóvár* és a *Kőhalom*. A Csicsóvár fantasztikus meséjének forrását illetően bizonytalanok vagyunk, de a Kővár meséjét *Orbán*

Balázs hasonló című értekezéséből merítette, amely már évekkel korábban megjelent a Magyarország és a Nagyvilág című lapban.

Az igazi fordulatot e kapcsolatban egy rövid kis írása hozta, amely 1885. június 6-án jelent meg a Pesti Hírlapban. Címe: *Akik nem zúgolódnak*. Ha megírásának körülményeit vizsgáljuk, máris olyan személyeket találunk, akik a Mikszáth-Erdély viszony alakulásában fontos szerepet játszanak.

Az előzmények mindössze pár nappal korábbiak. Június 4-én jelent meg a *Málík József* szerkesztette *Székely Nemzetben* Sepsiszentgyörgyön *Császár Bálint* polgármester indítványa, amelyet a megyei törvényhatóság elé terjesztett, s amelyben Háromszék vármegyében egy felső tagozatú gimnázium felállítását javasolja. "Legyen az a felsőbb iskola főgimnázium, vagy főreáltanoda, teljesen egyre megy. Ha mind a kettőt sikerülne létesíteni, annál jobb lenne. Háromszék megye népességi arányához (125 000 lakója van) két felsőbb iskola sem lenne felesleges." – írja a polgármester.

Mikszáth erre a cikkre reagált két nap múltán. Honnan ez az ismeret? Netán rendszeres olvasója lett volna a Székely Nemzetnek? Aligha. A válasz egyszerű: *Beksics Gusztáv* hívta fel a figyelmét a cikkre, aki 1884-től Sepsiszentgyörgy szabadelvű párti képviselője, s mellesleg Mikszáth szerkesztőségbeli társa a Pesti Hírlapban. (Beksics Mikszáthtal egyidős, 1847-ben született, 1906-ban halt meg, író, újságíró, politikus.)

Mikszáth írása feltűnően melegehangú. Jószerűen említi Császár Bálintot, a Székely Nemzetet (t.i. az újságot) de legmelegebben a háromszékiekről ír. Akik túrtak és vártak,

mondván van náluk szegényebb is az országban, azokat támogassa előbb a hatalom. S csak most, amidőn kiderült, ugyan nem számíthatnak senkire, nos, csak most lázadnak fel, s kérnek maguknak iskolát. Mikszáthot ez hatja meg igazán, más írásaiban szólt ha valahol iskolát, kultúrát támogató szándékról hallott. Megérezte, hogy a kérés nem más, mint a székelység fennmaradásának egyik, ha ugyan nem legfontosabb lehetősége, a tudás. Ezt írja: "E szép sorok, melyek erőteljesen és maga valóságában vázolják a helyzetet, mély részvétet ébreszthetnek mindenütt a székelyek iránt, kik harcolnak a földdel is, mely alattuk van, s szinte erőszakkal veszik ki belőle a táplálékot, s harcolnak körös-körül a szomszédokkal, az oláh és szász áramlatokkal. S ebben a küzdelemben még csak nem is panaszkodnak; nem mondják: mi már nem akarunk küzdeni többé, elfáradtunk, hanem azt mondják: *adjatok nekünk még egy ágyút, egy iskolát.*"

Az írásnak nagy visszhangja támadt Sepsiszentgyörgyön. A Székely Nemzet június 9-én közölte is a teljes anyagot egy kis bevezetővel, amelyben ezt írják: "A kitűnő író meleg érdeklődése a Székelyföld iránt hálára kötelezte Háromszék megye közönségét."

Beksics, aki tudott lépésekkel előre gondolkodni, igyekezett ezt a hála-ígéretet azonnal ki is használni. Már június 16-án olvasható a Székely Nemzetben, hogy a hónap végén ő és Mikszáth Kálmán Sepsiszentgyörgyre utaznak. A lap ezután többször is foglalkozik az utazás tényével, javasolja a két nevezetes embernek, hogy mit nézzenek meg a megyében, mert úgy érzik, "a mi viszonyainkkal azonban körülbelül mindkettő ismeretlen

idáig.” Mikszáthot rendkívüli módon dicséri: „...az ország szellemi és erkölcsi jólétét irodalmi téren biztosítani vágyó írók testületének tevékeny, munkás és kedvelt tagja... az emberek szívében rejlő kincsek szerencsés gyűjtője, a hétköznapi élet ügyes ellesője.”

Azonban a várva várt író nem érkezett meg, mert a június 26-i felhőszakadás elsodorta a hidakat, elárasztotta az utakat. Pár hónapot kellett várni: 1885. október 3-án Mikszáth Kálmán első ízben érkezik meg Sepsiszentgyörgyre.

A fogadtatás méltó volt a város lakóihoz: úgy üdvözölték a vendégeket, mint a magyar szellem kimagasló képviselőit. Az állomáson a polgármester várta őket, még aznap díszvacsora volt a Pál István-féle vendéglőben. A következő napon megnézték a Mikó kollégiumot, a polgári fiúiskolát, az első Székely Szövögyárat. Jártak a Székely Nemzeti Múzeumban is.

A látogatásnak – a kétségkívüli politikai következménye mellett – szépirodalmi hatása is lett. Megírja és október 9-13 között négy részletben meg is jelenteti a Pesti Hírlapban *A székelyek között* című cikkét. (Málik József természetesen ezt is utánaközelte.)

Mikszáth nem hagyja ki visszatérő témáját: azt mondja, egy országgyűlési követet kísér el – ez Beksics – mert azt szeretné látni, „milyen a képviselő *odahaza*, a választói között”. Ez adja meg a cikk keretét, de számunkra sokkal érdekesebb amit az élményeiről ír. Elment Árkosra, s röviden bemutatja a székely falut, székely házat, szobabelsőt. Közöl egy dialógust is a szóhasználat, a tájszólás illusztrálására. Leírja a frissen felújított sepsiszentgyörgyi református templombeli látogatását,

találkozását az öreg 48-as honvédekkel. Általában és mindig keresi és illusztrálja a székely lélek titkát. Egy mondata van a polgármesterre is: „átmegyek a hatalmas Császár Bálinthoz, akit Bálint Császárnak hívnak a székelyföldön.” *A székelyek baja* című folytatás-részben a helyi gondokat abban látja, hogy „kevés a földjük”. Mit lehetne tenni? Mikszáth szerint ez a megoldás: „Egy kis jóakarattal könnyen lehetne a székely kisipart szélesebb alapra fektetni. Sőt egy kis megerőltetéssel tán nagyipart is teremteni... De a székelynek nincsen szája, amikor kérni kell, sokan aztán azt hiszik, hogy akkor sincs szája, mikor enni kell... Ha kér, legfeljebb oskolát kér, olyasmit, amiért mások nemigen törnek magukat. De még oskolát sem kap eleget. Hanem eljöhet majd (bár ne jöjjön) az az idő, amikor megsiratjuk mi azt, hogy mikor iskolát kért, nem adtunk neki tetejébe még vasutat is.”

Mikszáth második látogatására 1886. január 30-án került sor. Ekkor érkezett meg Szotyorba, *Nagy Károly* barátját felköszönteni nevenapján. Szombaton jött és vasárnap este már vissza is utazott. Pestre menet még megállt két napra Kolozsvárott is a várost megtekinteni.

E látogatásnak újabb cikksorozat lett az eredménye *A mi külön Tündérországunk* címmel, s az Ország Világban jelent meg. Mikszáth – kedvelt szokásaihoz híven – előbbi cikkének tényanyagát is bedolgozta ebbe az írásba. De fűzött egy-két olyan új gondolatot, amelynek igazán, fájdalmas aktualitásán ma is el kell gondolkodnunk. Ezt írja: „Gyakorta szokták mondani a magyarországiak, hogy a székelynek két esze van. Sokszor

a jobbik eszükkel gondolnak ki valamit, de a rosszabbikkal hajtják végre. Én úgy találok, hogy nekünk magyarországiaknak van két eszünk velük szemben. Az egyik eszünkkel magasztaljuk, nagyra becsüljük, nemzetünk virágának tartjuk őket. A másik eszünkkel pedig el hagyjuk őket pusztulni.” De azt is el kell fogadnunk, amivel a cikkét zárja: “Olyan nép a székely, hogy akkor is érdemes volna őket megszeretni, ha egy szót sem tudnának magyarul. Hát még így, mikor egy szót sem tudnak másképp!”

Ettől az időtől kezdve Mikszáth többször járt Szentgyörgyön, Illyefalván, Szotyorban. S ha később Háromszéktől el is sodorja a sors, de nem Erdélytől. Újabb vár-regéket dolgoz fel olvasmányai alapján. Más írásai- ban erdélyi élményei politikai eszméinek kimondására szolgálnak keretül. 1892-ben *A lyukas garasok* című írásában, mint politikus elmélkedik fogarasi megválasztásán és azon a támadáson, amely emiatt érte. Nem véletlenül jut el a végső konklúzióig: “Isten tudja, hogy lesz, mint lesz, – de úgy sohase legyen, hogy minket az oláh ellenségnek tartson, s hogy mi az oláhot szégyeneljük. Van még nekünk ennél egyéb dolgunk is idehaza.”

Az 1904-ben keletkezett *Az én kerületem* című írásában képviselői magatartását, szokásait mutatja be kendőzetlen szókimondással: “Hiszen olyan szükszavú voltam ezideig, mintha képviselő sem volnék. Sem a kerületemben, sem a kerületemről nem beszéltem, nem írtam semmit. Pedig innen-onnan egy fél életet töltöttünk együtt, állandó meleg viszonyban, melybe nem vegyült keserű szó, se azelőtt, se most, mindössze azt hangoztatták panaszképp egyszer-máskor, hogy ritkán me-

gyek hozzájuk, de én azt is elütöttem egy megjegyzéssel: Ugyan hol hallották, hogy a patak visszajárjon a forrásához?” (Fogarasi 18 éve alatt ötször volt kerületében!)

Visszatérve első megválasztásához, látunk kell, hogy mindezek a baráti látogatósok tervbe vett, s egyelőre titokban tartott képviselővé választását készítették elő. Tekintve, hogy ez Magyarországon történt, a titok sem volt sokáig titok, s alighogy elterjedt Mikszáth esetleges képviselőségének terve, azonnal a sajtótámadások középpontjába került. Leginkább éppen egy kolozsvári lap, az *Ellenzék* támadta az író-t és a háromszékieket. Érdemes ennek a háttérét megvizsgálnunk.

Először is nem tudhatjuk, hogy a kezdeti látogatások mennyiben szólnak az új élménynek, Erdélynek, az erdélyi embereknek, annak a legendakörnek, amely még ma is él és hat. Ám mindenképpen feltételezhetünk politikai szándékot is, ismerve Beksics Gusztáv – a kezdeményező – ilyen irányú elkötelezettségét. Az 1886. január 30-i látogatás után *Bródy Sándor* már arról ír, hogy azt beszélik az országban, az 1887-es országgyűlésbe Mikszáth is be akar kerülni. De még nem említi, melyik kerületről lenne szó.

1887 elején már egyértelművé válik, hogy képviselőnek készül, s éppen az illyefalvi kerületben. Ezt igazolja a Málik Józsefhez intézett levele, s az, hogy 1887. február 26-án és 27-én ismét ott van Szotyorban *Nagy Károlynál*. (Akit egyes források kiváló kortesnek is tartanak!) A díszebéden olyan jeles helyi személyiségek vesznek részt, mint a főispán, az alispán, és más megyei politikai előkelőségek. Ez most már a szándék nyílt beje-

lentését jelentette, s egyúttal a politikai küzdelem elvállalását, de legalábbis elviselését.

Ezt a harcot irányította a kolozsvári Ellenzék. Megszólalt többek között Orbán Balázs is, aki egy székely jelölt mellett voksolt, mondván, minek idehozni "importált portékát". Egy másik cikkíró áprilisban sokkal durvábban fogalmaz. Állítólag Nagy Károly azt mondta volna a választóknak: "a székelyek e derék tót embernél különb magyart nem kapnak." (Mikszáth mindvégig távol maradt ettől az ízléstelen és igénytelen politikai szócsatározástól.)

Maga a jelölógyűlés 1887. június 7-én zajlott le Illyefalván. Ezen Mikszáth jelen sem volt. Leveleiből, felesége emlékirataiból tudjuk, ismét elővette őt régi betegsége, megfájdult a torka, hangját rövid időre teljesen elvesztette. Amúgy, nem is volt rá szükség, hogy odautazzon, Nagy Károly mindent kitűnően előkészített, főleg a választókat győzte meg. A jelölógyűlésen először Kiss Lajos étfalvi református lelkész szólt Mikszáth mellett, aki szerint "A költő és hazafi szerencsésen párosul Mikszáth Kálmánban a magyar irodalom eme fényes nagy tehetségében, kinek mély emberismerete, melegen érző lelke, magyar faji és jellemvonása úgy a sajtóban, mint a parlamentben a székely érdekek istápolására megbecsülhetetlen kincsekül mutatkoznak." Ezt követően Nagy Károly (egy másik Nagy Károly ő, sepsiszentgyörgyi ügyvéd, hiszen a szerepek jól el voltak osztva!) kért szót, aki szintén Mikszáthot javasolta, mint a székely érdekek leghatásosabb védelmezőjét. "Szünni nem akaró éljenzés követte a lelkesült beszédet, mely után az elnök az ünnepélyes hangulatnak

megfelelő meghatottsággal kijelentette, hogy az illyefalvi választókerület szabadelvű pártja országgyűlési képviselőjelöltjéül Mikszáth Kálmánt egyhangúlag kijelölte."

Mikszáth a határozat kézhezvétele után azonnal válaszolt, boldognak érzi magát és megtisztelve is e döntéstől. Örömmel, de nem minden aggodalom nélkül fogadja el a jelöltséget – mondja – ebben a világban "mikor olyan méltóság nélküli hajsza folyik a mandátumokért, mintha azok valami javadalmak volnának. Bizony pedig kötelességek azok." Ő is felveti a kérdést, mintegy elébemenve a támadásoknak, hogy vajon nem lesz e baj abból, hogy ő nem erdélyi. Remek fordulattal palóc származását hozza fel mentségül: "...íme az én szülőmgyémében is azok a hagyományok élnek, amik itt: Attila szétszórt népének egy része a Mátra tövénél telepedtek le, a másik része a székely bércek között... De ez véleményem szerint mind nem ide való dolog. Ma már nem élnek meg a nemzetek meséiből. Nem azon kell most okoskodni, mi volt ezelőtt, hanem hogy mi legyen ezután."

A választás eredménye nem lehetett kétséges, márcsak azért sem, mert Mikszáthnak még ellenjelöltje sem akadt. 1887. június 18-án Mikszáthot életében először megválasztották a magyar országgyűlés képviselőjének Erdélyben, az illyefalvi kerületben. Mikszáth maga ugyan nem volt ott Illyefalván, csak a választás után érkezett oda, hogy átvegye a mandátumot és beszédet mondjon, amelyben némi szónoki fordulattal utalt az újságíró-képviselő szerep ellentmondására is: "Eddig az volt a dolgom, hogy a karzatról figyeltem a tisztelt Házat, ezentúl az lesz a dolgom,

hogy a Házból fogom figyelni a karzatot – a népet, s különösen a székely népet; azoknak hangulatát, szívdobogását, hogy abból tanuljam a képviselői kötelességemet felismerni.”

Mikszáth óvatos volt, előre leszögezte: “A képviselőjelölt urak többnyire abban törik fejüket, hogy minél többet ígérjenek: én megvallom, a lefelé való licitálásban fogom keresni a hatását: minél kevesebbet ígérni, de azt legalább betartani.” Nem tudjuk milyen keveset ígért Mikszáth, de az nagyon kicsi lehetett, hiszen választóival a ciklusban egyszer sem találkozott, a parlamentben egyszer sem szólalt fel. Ha személyesen kopogtak be hozzá, kénytelen-kelletlen fogadta őket, sokat nem tudott nekik segíteni.

Ám tett ennél sokkal többet, hatékonyabban. Írt róluk, sokat írt róluk, együttérzéssel, szeretettel és aggodalommal a székelyekről, gondjaikról.

Egyelőre még tisztázatlan okok miatt 1892-ben nem jelöltette magát Háromszéken, hanem Fogarasra indult a mandátumért. (Lehet, hogy így kívánta a Szabadelvű Párt érdeke?) Fogarasi megválasztásának története egészen különleges, eredeti, be is épült a mikszáthi életműbe, lett belőle a körtvélyesi csíny alapanyaga. De illyefalvi élményei sem múltak el nyom nélkül. Az első választás történetének jónéhány szereplője valóságos ala-

kokról mintázódott, mindahányan Illyefalváról, Sepsiszentgyörgyről valók.

Berde Zoltán erdélyi kutató látott egy olyan kötetet, amely részben ezt igazolja. Az 1910-es jubileumi kiadás *Két választás Magyarországon* című kötetébe egy szotyori tanító, bizonyos *Nagy György* bejegyezte saját kedvtelésére a valóságos helyszínt és szereplőket: “Borontó – Szotyor (a dombon túl); Szentandrás – Sepsiszentgyörgy; III. 12. Gergely-napja – Károly napja; a vármegye nábobja – szotyori Nagy Károly; *Király János* – Császár Bálint; főispán – *Pótsa József*; Tenky gróf – *Nemes János*; *Baló Gáspár* – *Imreh Albert*; megyei aljegyző – *Vajna Miklós*.”

Mikszáthot halála is részben Erdélyhez köti. 1910 májusában a csodálatos jubileumi ünnepségek után azonnal leutazott Máramarosszigetre fiával, hogy részt vegyen a választási előkészületekben. Ott rosszul érezte magát, félbeszakította kortesútját és visszajött Pestre. Négy nap múlva halott volt. Koporsója körül egy egész nemzet gyászolt. Nem a politikust, nem a képviselőt, hanem az író. Bizonyára gondoltak rá, hogy politikusnak, erdélyi képviselőnek tán kicsi volt. Ez így igaz. Ám meglehet, azért lett kis politikus, hogy nagy író lehessen.